

NIEKTÓRE PROBLEMY EKONOMICZNEJ EFEKTYWNOŚCI INWESTYCJI

PROF. O. SOUKOP

Zakład dla badań ekonomicznych bodźców rozwoju socjalistycznego rolnictwa,
Czechosłowackiej Akademii Nauk Rolniczych w Pradze

I. OBECNY STAN BADAŃ W ZAKRESIE EKONOMICZNEJ EFEKTYWNOŚCI INWESTYCJI W ROLNICTWIE CZECHOSŁOWACKIEJ REPUBLIKI

Pozwólcie mi najpierw przed zagajeniem mego referatu, gorąco podziękować w imieniu naszej delegacji polskim kolegom za zaproszenie na niniejszą konferencję, która jako pierwsza tego rodzaju ma się zajmować wyłącznie zagadnieniem efektywności inwestycji rolniczych.

Problem badania ekonomicznej efektywności inwestycji w rolnictwie nie został dotychczas u nas poddany systematycznym badaniom i studiom. Inicjatywa radzieckiej dyskusji z 1953 r. oraz dyskusji polskiej w roku 1956, jak również postępy, przede wszystkim w zakresie teoretycznego badania spowodowały, że również u nas zaczęła się na większą skalę rozwijać dyskusja na temat ekonomicznej efektywności inwestycji. W roku 1957 została zorganizowana na ten temat konferencja, a w jesieni 1958 r. odbyła się ogólnopństwowa konferencja poświęcona sprawie efektywności budownictwa z udziałem kilku tysięcy fachowców.

Ogólnym tematem konferencji było rozwiązywanie problemów efektywności w przemyśle przy wprowadzaniu nowej techniki.

Zagadnienia efektywności w rolnictwie są dotychczas rozwiązywane u nas stale odrębnie, tzn. pracuje się na jego poszczególnych odcinkach, przy czym najdalej zaawansowane jest badanie inwestycji budowlanych. Również problemy ekonomiki inwestycji rolniczych są rozwiązywane jako całość. Pozostaje jednak mocno w tyle badanie efektywności inwestycji melioracyjnych i maszynowych. Rozwiązanie częściowych zadań tej szerokiej sfery problemów, może jedynie w bardzo niewielkim stopniu oświetlić całość skomplikowanego i trudnego problemu, ale nie rozwiąże zadania w całym jego zasięgu. W ostatnim czasie pojawiły się dlatego propozycje przystąpienia do szerokiego, kompleksowego

badania całej problematyki ekonomicznej efektywności w rolnictwie, aby móc równocześnie wyciągnąć wnioski z całego szeregu zadań częściowych, metodycznie jednolicie prowadzonych oraz badanych w jednakowych warunkach ekonomicznych.

Dlatego bardzo cenimy inicjatywę i wolę polskich ekonomistów, że potrafili zrealizować myśl urzędnika niniejszej konferencji, która jako pierwsza na wysokim międzynarodowym poziomie zajmie się wyłącznie zagadnieniami dotyczącymi inwestycji w rolnictwie.

Wierzę, że osobiste kontakty pracowników na tym polu i wzajemna wymiana doświadczeń, będą nie pozbawionym wagi wkładem dla powodzenia niniejszej konferencji.

II. EKONOMICZNA EFEKTYWNOŚĆ INWESTYCJI W SOCJALIZMIE

1. Rozwiązywanie problemu efektywności inwestycji na różnym poziomie

Efektywność ekonomiczną inwestycji należy rozwiązywać według obiektywnych praw ekonomicznych danej formacji społecznej.

Pojęcie efektywności ekonomicznej w socjalizmie jest w zasadzie odrębne od tego pojęcia w kapitalizmie, gdzie chodzi zawsze o maksymalny zysk na każdą część wydatkowanego kapitału. Przy tym zagadnienie efektywności inwestycji z ogólnego punktu widzenia gospodarki narodowej w praktyce nie istnieje, tak że przy ocenie tej efektywności poprzestaje się na poziomie kapitałów indywidualnych.

Socjalistyczny sposób produkcji w porównaniu ze sposobem kapitalistycznym charakteryzuje m. in. bezkryzysowy rozwój, który w pełni stwarza warunki umożliwiające stały wzrost wydajności pracy. W ten sposób dochodzi do nieustannej rozszerzonej reprodukcji socjalistycznej. Największą część akumulacji, będącej źródłem rozszerzonej reprodukcji socjalistycznej, tworzą inwestycje. Dlatego też zagadnienie rozwiązania efektywności inwestycji ściśle wiąże się i wpływa na podstawowe proporcje podziału dochodu narodowego, tj. fundusz akumulacji i fundusz spożycia.

Ogólnie można powiedzieć, że najwyższa efektywność inwestycji jest zależna od zrealizowania podstawowego prawa ekonomicznego socjalizmu poprzez jak najszersze ekonomiczne wykorzystanie wszystkich źródeł, które wchodzi w rachubę i z których społeczeństwo może korzystać: surowce, technika, siła robocza, warunki naturalne.

Trudność obserwowania i sprawdzania efektywności ekonomicznej w socjalizmie polega na tym, że działalność ekonomiczna i zarządzenia mają obok skutków ekonomicznych, również pozaekonomiczne konse-

kwencje, i na odwrót, na działalność ekonomiczną często bezpośredni wpływ wywiera działalność pozaekonomiczna. Badanie efektywności inwestycji staje się w socjalizmie jednym z głównych problemów ekonomii politycznej socjalizmu.

Przy badaniu ekonomicznej efektywności inwestycji należy jednak odróżnić pojęcie „efekt” od „efektywność”. Ekonomiczne i pozaekonomiczne następstwa, które realizowana inwestycja przy swym zużyciu powoduje (tj. podstawowy fundusz produkcyjny) stanowią poszczególne efekty inwestycji. Efektywność inwestycji oznacza zespolony wszystkich ekonomicznych efektów i ich stosunek do społecznie niezbędnej pracy zużytej na realizację efektów ekonomicznych.

Efektywność ekonomiczna jest więc tym większa, im więcej korzystnych efektów daje społeczeństwu inwestycja, a im mniej pracy społeczeństwo na nią wydatkowało, tzn. im bardziej wzrasta wielkość produktu społecznego i dochód narodowy, przy równoczesnym systematycznym obniżeniu zużycia pracy żywej i uprzedmiotowionej.

Znaczenie poszczególnych efektów jest jednak traktowane w różny sposób w różnych warunkach społecznych, w zależności od sytuacji politycznej i ekonomicznej w kraju i zagranicą, od postulatów handlu zagranicznego, perspektyw rozwoju itd.

Przy ocenie ekonomicznej efektywności inwestycji nie można kierować się tylko punktem widzenia racjonalnego eksploataowania podstawowych funduszy, ale należy wziąć pod uwagę celowość wprowadzanych inwestycji.

Wysoka wydajność może być równocześnie nieekonomiczna, ponieważ mogła być osiągnięta przez niewspółmiernie wysoki wkład pracy. Ekonomiczna produkcja nie zawsze świadczy o celowości produkcji, a w niektórych wypadkach może mieć nawet wpływ ujemny. Natomiast nieekonomiczny proces może być niekiedy z wyższego punktu widzenia efektywny, jeżeli społeczeństwo potrzebuje koniecznie pewnej produkcji bądź w celu nagromadzenia przez jej wprowadzenie dalszych doświadczeń, bądź też z punktu widzenia usamodzielnienia się gospodarczego itd.

Porównując ocenę efektywności inwestycji w kapitalizmie i w socjalizmie, widzimy jak ważną rolę odgrywa tu zakres własności środków produkcji. Kapitałiści oceniają efektywność własnych inwestycji tylko z punktu widzenia zakresu własnych kapitałów indywidualnych. Państwo socjalistyczne ze swą ogólną własnością społeczną i liczną własnością grupową, musi rozwiązywać znacznie bardziej skomplikowane zagadnienia, wynikające właśnie z zakresu własności środków produkcji. Przy badaniu ekonomicznej efektywności inwestycji należy więc ustalić, na jakim poziomie, tj. w jakich celach mamy badać ekonomiczną efektywność inwestycji. Czynniki i kryteria, decydujące

dla pewnego poziomu badań, są na innym poziomie nieistotne lub wręcz zbędne.

Dzięki powstaniu stale rosnącego pod względem ekonomicznym obozu socjalizmu, dochodzi systematycznie do coraz większego podziału pracy pomiędzy tymi państwami i to nie tylko na polu wymiany, ale obecnie również na polu produkcji.

W organach Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej dochodzi więc dzięki koordynacji planów do rozwiązywania zagadnień efektywności inwestycji na najwyższym poziomie, tj. z punktu widzenia międzynarodowego.

W granicach jednego państwa rozwiązuje się ekonomiczną efektywność inwestycji najpierw pod kątem widzenia całej gospodarki narodowej, po czym następuje ustalenie podstawowych proporcji dla poszczególnych gałęzi produkcji. W ten sposób dochodzimy do rozwiązania efektywności inwestycji wewnątrz poszczególnych gałęzi produkcji. Dalsze badanie odbywa się na poziomie jednostki gospodarczej tzn. na poziomie poszczególnych przedsiębiorstw produkcyjnych. Możliwe jest również a często nawet konieczne rozwiązywanie efektywności inwestycji na poszczególnych odcinkach produkcji, wewnątrz danego przedsiębiorstwa.

W rolnictwie, jako gałęzi gospodarki narodowej, konieczne jest częste sprawdzanie efektywności inwestycji w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej jako całości. Następnie wewnątrz, w poszczególnych działach produkcji np. efektywność inwestycji w produkcji zbóż, warzywnictwie, hodowli bydła, drobiu itd.

W innych wypadkach ocena efektywności ekonomicznej inwestycji zależna będzie od rodzaju inwestycji, jak np. inwestycje budowlane, maszynowe, melioracyjne, trwałych łąk i pastwisk, stada podstawowego itd. Niekiedy koniecznym będzie śledzić te rodzaje inwestycji wewnątrz danego przedsiębiorstwa lub pewnego rejonu, np. powiatu, województwa, lub rejonu produkcyjnego itd.

Dalszym ujęciem w rolnictwie jest badanie inwestycji według sektorów tj. w państwowych gospodarstwach rolnych oraz w Jednolitych Spółdzielniach Rolniczych (JZD) (spółdzielnie produkcyjne).

Powyższy szkic wielostopniowości i różnorodności aspektów, koniecznych przy badaniu ekonomicznej efektywności inwestycji, wraz z jej licznymi współzależnościami i powiązaniem, wykazuje wyraźnie, jak trudne i skomplikowane jest obranie metod ustalania ekonomicznej efektywności inwestycji tak, aby metoda ta umożliwiła w jednoznaczny sposób badanie, porównywanie i ocenę wszelkich inwestycji, jakiegokolwiek bądź rodzaju lub zakresu.

2. Ekonomiczna efektywność inwestycji z punktu widzenia gospodarki narodowej

Jeżeli przy rozwiązywaniu ekonomicznej efektywności inwestycji w rolnictwie chcemy przeprowadzić analizę inwestycji rolniczych wszechstronnie pod względem ekonomicznym uzasadnioną, musimy również uwzględnić przesłanki natury wyższej.

Przy analizie powinniśmy więc, stojąc na stanowisku ekonomiki ogólnopństwowej — uwzględnić następujące kryteria:

- a) zgodność socjalistycznych inwestycji z politycznym i gospodarczym celem danego okresu i danego kryterium,
- b) proporcjonalność inwestycji z punktu widzenia wyższych form opłacalności. Inwestycje powinny być podzielone tak, aby odpowiadały wymogom prawa o planowym i proporcjonalnym rozwoju gospodarki narodowej,
- c) podział inwestycji i ich efektywności z uwzględnieniem tempa rozwoju produkcji i wysokości wkładów inwestycyjnych w stosunku do rocznej produkcji globalnej.

Chodzi tu o proporcje pomiędzy inwestycjami, które umożliwiają produkcję w krótszym czasie, przy niższych kosztach inwestycyjnych jednostki produkcyjnej, a między inwestycjami długoterminowymi (zapory wodne, koleje, kanały, huty, budowa ciężkich maszyn).

- d) osiągnięcie właściwego stosunku między rekonstrukcją względnie rozszerzaniem istniejących już przedsiębiorstw a między nowo wybudowanymi obiektami przedsiębiorstw,
- e) kompleksowy rozwój rejonów gospodarczych jako założenie ekonomicznej efektywności inwestycji. Kompleksowy rozwój rejonów gospodarczych prowadzi do podwyższenia stopy życiowej nawet w krajach, które w gospodarce kapitalistycznej były upośledzone. Odnosi się to w szczególności do rolnictwa,
- f) znaczenie ogólnego podniesienia stopy życiowej ludności,
- g) asortyment i jakość produkcji, niezbędne dla zabezpieczenia proporcjonalnego wzrostu produkcji środków produkcji i artykułów konsumpcyjnych, przezwyciężenie dysproporcji i braków gatunków deficytowych, oraz wytworzenie rezerw materiałowych,

- h) rolą handlu zagranicznego, przede wszystkim z ZSRR i krajami demokracji ludowej i innymi krajami obozu pokoju,
- i) zdolność obrony i samodzielność gospodarcza kraju,
- k) rozwój nowej techniki i zmiany w technologii produkcji, których wymaga masowa produkcja socjalistyczna,
- l) usprawnienie organizacji pracy,
- m) poziom społecznej wydajności pracy,
- n) wyższa opłacalność i gospodarność w porównaniu z dotychczasowymi funduszami podstawowymi, np. oszczędność paliwa, energii itp.,
- o) ułatwienie lub zniesienie ciężkiej pracy fizycznej.

3) Zasady inwestycyjnej działalności w socjalistycznym rolnictwie z punktu widzenia kolektywizacji wsi

Nasz kraj przeżywa niezwykle silny rozmach socjalizacji wsi.

Wzrost Jednolitych Spółdzielni Rolniczych (JZD) III i IV typu

Wskaźnik	1949	1951	1953	1955	1956	1957	1958*)
Liczba JZD							
III i IV typu	28	3,138	6,679	6,795	8,016	11,090	12,051
Grunty orne							
wł. działki							
przyzagrod.	5,778	801,970	1,642,092	1,481,056	1,700,875	2,622,909	3,112,000

*) III kwartał.

Tylko sam sektor spółdzielczy zagospodarowuje dziś pełnych 60,8% gruntów ornych w całej CSR, natomiast cały sektor socjalistyczny ma razem 67,9% gruntów ornych.

Dlatego należy przede wszystkim zapewnić warunki ekonomiczne dla rozwoju wszystkich nowych form masowej produkcji socjalistycznej, różniących się zasadniczo nową technologią produkcji od przestarzałych form produkcji indywidualnej, choć jest ona prowadzona na wielką skalę. Stworzenie dostatecznej bazy materiałowo-technicznej dla masowej produkcji socjalistycznej wymaga jednak bardzo wysokich inwestycji przeprowadzonych w stosunkowo krótkim czasie.

Spółdzielnie stają się wielkimi bazami produkcyjnymi, wymagającymi budowania ośrodków gospodarczych według zasad socjalistycznej pro-

dukcji masowej. Spółdzielnie nie mają jednak środków z odpisów amortyzacyjnych. Dzięki inwestycjom powstają w rolnictwie socjalistycznym podstawowe fundusze produkcyjne, których dotychczas tam nie było. Należy więc na etapie budowania, badać współczesne zagadnienia kredytowej polityki inwestycyjnej, a kredyt stosować jako odpowiedni impuls ekonomiczny dla rozwoju produkcji rolnej.

E f e k t y w n o ś ć i n w e s t y c j i z a l e ż y :

- a) od celowej, oszczędnej i nowej socjalistycznej technologii odpowiadającej inwestycji,
- b) od opłacalności gospodarowania poszczególnych przedsiębiorstw socjalistycznych i wysokości czystego dochodu na hektar gruntów uprawnych (intensywności produkcji),
- c) od wysokości wewnątrzno-spółdzielczej akumulacji i właściwego podziału dochodów do niepodzielnych funduszy spółdzielni,
- d) od właściwego wykorzystywania dotychczasowych podstawowych funduszy produkcyjnych i od ich utrzymywania,
- e) od wpływu nowych inwestycji i nowej techniki, od podwyższania globalnej produkcji rolniczej i od obniżania kosztów własnych.

Przy wprowadzaniu zasad działalności inwestycyjnej w poszczególnych Jednolitych Spółdzielniach Rolniczych powinniśmy czasowo rozróżnić trzy główne okresy:

- a) obecny stan ilościowego i jakościowego wyposażenia przedsiębiorstw w podstawowe fundusze produkcyjne,
- b) okres planowania, projektowania i realizacji inwestycji Jednolitych Spółdzielni Rolniczych i wyposażenia ich w niezbędne fundusze podstawowe,
- c) okres powiększania podstawowych funduszy przez nowe, celowe inwestycje, mające charakter:
 - 1) wprowadzania nowej techniki na podstawie nowej technologii procesów produkcyjnych (problem moralnego zużycia),
 - 2) rozszerzanie funduszy podstawowych, przy dalszym powiększaniu tempa wzrostu a tym samym objętości produkcji,
 - 3) zmian w korzystaniu z podstawowych funduszy przy zmianie kierunku produkcji (specjalizacja produkcji itp.).

Najważniejszym jest okres drugi, ponieważ wtedy praktycznie decyduje się o kierunku działalności produkcyjnej spółdzielni.

Właściwy plan perspektywiczny działalności inwestycyjnej dla spółdzielni produkcyjnych:

Perspektywiczny plan działalności inwestycyjnej w Jednolitych Spółdzielniach Rolniczych winien opierać się na następujących danych:

- a) plan osiągnięcia rozbudowy wsi,
- b) racjonalne rozgraniczenie funduszu glebowego pomiędzy spółdzielnie i państwowe gospodarstwa rolne wraz z planem eksploatacji funduszu glebowego,
- c) ustalenie perspektywicznego rozwoju produkcji rolnej i tempa jej intensyfikacji,
- d) nowe kierunki w technologii produkcji roślinnej i zwierzęcej z uwzględnieniem rejonów produkcyjnych CŚR,
- e) nowa technika kompleksowa w mechanizacji produkcji roślinnej i zwierzęcej,
- f) nowe sposoby organizacji pracy i formy wynagradzania,
- g) stały wzrost wydajności pracy,
- h) perspektywiczny plan współpracy między ośrodkami maszynowymi i spółdzielniami, rozłokowanie parku maszynowego i zmiana funkcji ośrodków maszynowych w produkcji rolniczej,
- i) ustalenie możliwości współpracy pomiędzy spółdzielniami i współpraca i specjalizacja produkcji między nimi,
- k) nowe, wyższe formy organizacji i kierowania.

Dla kierowania działalnością inwestycyjną w poszczególnych spółdzielniach należy ustalić:

- 1) poszczególne rodzaje i grupy wskaźników (ogólne, podstawowe, organizacyjne, dotyczące wyników),
- 2) ośrodki produkcyjne spółdzielni oraz wybrać alternatywy przy inwestycjach tego samego rodzaju.

Na podstawie analizy wskaźników organizacyjnych należy przystąpić do ustalenia ośrodków produkcyjnych w spółdzielniach. Należy przy tym uwzględnić następujące kryteria:

- a) wykorzystanie istniejących budynków na wsiach i ich organizacyjne zaszeregowanie,
- b) rozdzielenie inwestycji pod kątem widzenia ich ważności oraz terminowej realizacji,
- c) kompleksowość każdego etapu rozbudowy. Ustalając plan każdego etapu należy mieć na uwadze kompleksowość budowanych inwestycji.

W okresie rozbudowy ośrodków produkcyjnych w przedsiębiorstwach oraz zaopatrywania ich we wszelkie konieczne fundusze podstawowe, wzrasta ekonomiczna efektywność inwestycji dzięki dotrzymywaniu zasady zaszeregowania inwestycji według ich ważności, kiedy to ważniejsze

inwestycje mają w początkowym okresie pełnej rozbudowy przedsiębiorstwa większy wpływ na rozszerzoną reprodukcję socjalistyczną.

Ważnym zadaniem przy planowaniu rozbudowy inwestycji jest przygotowanie różnych alternatyw. Ich wybór przy rozbudowie inwestycji jest ważnym zadaniem ich planowania. Przy wyborze alternatyw należy kierować się ich efektywnością ekonomiczną. Realizacja poszczególnych alternatyw musi być jednak oszczędna. Obniżenie kosztów inwestycji można osiągnąć przez:

1) właściwy wybór miejsca (gleba, woda gruntowa, studnie, komunikacja itd.),

2) wyeliminowanie nadmiernej przestrzeni (kubatury), przy czym należy mieć na uwadze zgodny z planem rozwój produkcji, potrzeby na przyszłość i stosowanie lżejszych konstrukcji,

3) wykorzystanie budynków istniejących w danych miejscowościach, ich rekonstrukcję i modernizację przy pomocy miejscowego materiału itd.,

4) odpowiednią współpracę przedsiębiorstw rolniczych (współpraca JZD i MTS z przedsiębiorstwami zaopatrzeniowymi, przygotowywanie paszy, dalej współpraca z przedsiębiorstwami skupu, z przemysłem spożywczym i rolniczym itd.),

5) zastosowanie maszyn i urządzeń mechanicznych, mających wysoką wydajność produkcyjną, dzięki której na jednostkę mocy przypada mniejsza część kosztów inwestycyjnych,

6) usprawnienie techniki, organizacji i mechanizacji prac budowlanych oraz skracanie czasu rozbudowy.

III. PROBLEMY USTALANIA EKONOMICZNEJ EFEKTYWNOŚCI INWESTYCJI W ROLNICTWIE

1. Ustalanie inwestycji w rolnictwie w porównaniu z przemysłem

Konferencja niniejsza jest pierwszym krokiem zmierzającym do rozwiązania problemu efektywności inwestycji w rolnictwie jako całości. O ile nam wiadomo, zagadnienia inwestycji rolniczych, jako kompleksu ściśle nawzajem wiążących się problemów, które by były równocześnie badane w jednakowych warunkach ekonomicznych i politycznych, dotychczas nie analizowano.

Inwestycje rolnicze w socjalizmie mają zasadniczo ten sam cel co inwestycje w przemyśle, budownictwie czy transporcie.

W rolnictwie jednak stale zmniejsza się ilość zatrudnionych i to nie tylko w sensie relatywnym, ale również absolutnym. Z drugiej zaś strony, dzięki nieustannemu podnoszeniu się stopy życiowej, zachodzi potrzeba

produkcji większych ilości artykułów żywnościowych, a równocześnie daje się odczuć popyt na coraz lepsze pod względem gatunku produkty, a przemysł z kolei potrzebuje stale większej ilości roślin przemysłowych.

Niemożliwość rozszerzenia funduszu glebowego prowadzi do coraz bardziej intensywnego gospodarowania, które z kolei wymaga zużycia więcej pracy. Ubytek siły roboczej w rolnictwie zmusza do tego, aby inwestycje wprowadzono głównie pod kątem widzenia zastąpienia żywej pracy przez pracę uprzedmiotowioną. Odzwierciedla się to potem w wysokości wkładu inwestycyjnego.

Jakkolwiek ustalenie ekonomicznej efektywności inwestycji w przemyśle jest trudne, to trzeba przyznać, że ocena wpływu inwestycji na końcowe wyniki produkcji w rolnictwie jest znacznie trudniejsza. Trudność ta polega na tym, że chodzi tu o ściśle powiązanie gospodarcze i o wzajemne oddziaływanie poszczególnych gałęzi produkcji. Fakt ten w zasadzie uniemożliwia, lub przynajmniej w znacznym stopniu utrudnia badanie efektywności poszczególnych rodzajów inwestycji w rolnictwie.

We wzajemnym oddziaływaniu efektów kosztów produkcyjnych produkcji roślinnej na zwierzęcą i na odwrót istnieje ścisły związek. Melioracja podwyższa bazę paszową, a wkład inwestycyjny przynosi owoce w produkcji zwierzęcej, gdzie z kolei większa ilość obornika korzystnie wpływa na podwyższenie produkcji roślinnej. Ustalenie początku i końca efektu ekonomicznego danej inwestycji jest więc z tego punktu widzenia niemożliwe. Przy ściślejszym badaniu poszczególnych rodzajów inwestycji trzeba będzie te wpływy eliminować i badać tylko efekty bezpośrednie ale przeprowadzać je równocześnie kompleksowo, uwzględniając globalne wkłady inwestycyjne w całym przedsiębiorstwie w stosunku do globalnego przyrostu całej produkcji.

Badanie takie, podobnie jak szereg innych wskaźników, wymaga jednak zdefiniowania wartościowości. Zaś zagadnienie tak wyboru ceny przyjętej dla celów badania (skupu, kupna, bieżącej, stałej, realizacyjnej) jak problemu ustalenia cen poszczególnych produktów rolnych i tym samym wywieranie zasadniczego wpływu na efektywność inwestycji w poszczególnych gałęziach produkcji rolnej za pośrednictwem wartościowania, ich wzajemne porównywanie z innymi gałęziami materialnej strefy produkcyjnej — to wszystko otwiera dalszy szeroki rozdział badań ekonomicznej, efektywności inwestycji, które miałyby być w proponowanym kompleksowym rozwiązaniu postawione na jedno z pierwszych miejsc.

Specyficzną własnością produkcji rolnej jest więc kompleksowość środków i pociągnięć, które stosuje się celem osiągnięcia wzrostu produkcji. Z tego wynika, że nieustanny wzrost produkcji w rolnictwie musi się osiągnąć przez równoczesne stosowanie

czynników inwestycyjnych, np. przez mechanizację, modernizację, zakup inwentarza martwego i żywego, przez budowanie nowych urządzeń itd., jak również czynników pozainwestycyjnych (np. techniczne i organizacyjne usprawnienia, prace agrotechniczne itp.).

Inwestycje w rolnictwie powinny przede wszystkim iść w parze z rozwojem technicznym i to nie tylko z powodu już wspomnianego braku siły roboczej, ale również dlatego, że rolnictwo pozostaje w tyle za przemysłem. Choć rolnictwo z powodu swej specyfiki nie może osiągnąć tego samego poziomu, bowiem produkcja środków produkcji winna mieć pierwszeństwo, to jednak niezbędnym jest zmniejszać tę różnicę i utrzymywać tempo rozwoju.

Konieczność stosowania w rolnictwie stale nowszej techniki, nasuwa pytanie, w jaki sposób ustalić ekonomicznie uzasadnionej żywotności (tzw. „problem starzenia”).

O ile potrafimy ustalić, o ile tańsza będzie produkcja w warunkach uwzględniających nową technikę i do jakiego stopnia polepszy się jej charakterystyka ekonomiczna, możemy też na tej podstawie ustalić okres umotywowanego pod względem ekonomicznym uruchomienia produkcji. Rozumie się samo przez się, że właściwa kalkulacja ekonomiczna wymaga dokładnego i szczegółowego studium, i że należy równocześnie rozwiązywać skomplikowaną problematykę amortyzacji funduszy podstawowych. Jest to oczywiście szeroki odcinek analizy kompleksowej, który na razie nie został jeszcze systematycznie opracowany.

Inną specyficzną cechą inwestycji rolniczych jest fakt, że z reguły nie wytwarzają one produktu rolnego bezpośrednio. Natomiast znaczna część inwestycji przemysłowych jest bezpośrednim producentem (elektrownia, huta itd.).

Inwestycje w rolnictwie (budowle, maszyny, melioracja), w mniejszym czy większym stopniu przyczyniają się tylko do ilościowego czy jakościowego wzrostu produkcji.

Kombajn nie podwyższy produkcji zboża ani o kilogram, ale o wiele szybciej dokonuje się sprzęt i w ten sposób możemy osiągnąć lepsze wyniki. Nowoczesna obora wraz z wszystkimi urządzeniami higienicznymi nie przyczyni się do wyższej wydajności mlecznej krów. Funkcja inwestycji w produkcji rolnej różniących się w sposób zasadniczy od przeważnej większości inwestycji przemysłowych, sprawia duże trudności przy techniczno-ekonomicznym ustalaniu wpływu inwestycji na wyniki produkcji. Okazuje się, że owa funkcjonalna specyfika inwestycji rolniczych będzie wymagała zastosowania zupełnie innych metod analizy, niż stosuje się w przemyśle. Odnosi się to przede wszystkim do analizy ekonomicznej efektywności inwestycji na najniższym poziomie.

Porównując, widzimy, że podczas kiedy w produkcji roślinnej osiągamy znaczny wzrost wydajności pracy, w produkcji zwierzęcej pomimo wprowadzania wspólnych obór wydajność pracy zbytnio się nie powiększyła. Przejawiają się tu jeszcze ciągle elementy drobnotowarowej produkcji rolnej, przeniesione na wielkie zespoły.

Podstawą budowania rolnictwa są dziś u nas limity, przeliczane przy budowłach gospodarskich na jedną umieszczoną sztukę bydła. Pomimo tego, że taki sposób planowania rozbudowy rolnictwa znacznie oszczędza koszty inwestycyjne, dotrzymanie ustalonego limitu nie jest dotąd gwarancją efektywnej rozbudowy a przede wszystkim oszczędnego funkcjonowania poszczególnych ośrodków.

Przy badaniu efektywności ekonomicznej budownictwa inwestycyjnego, nie można również pomijać ważnego czynnika, jakim jest transport, który należy podzielić:

- a) na transport wewnątrz inwentarskich pomieszczeń (rozwożenie pasz z magazynów, transport mleka z obór do mleczarni, wywóz obornika),
- b) transport paszy i ściółki z obiektów pomocniczych do pomieszczeń inwentarskich,
- c) zwózka pasz objętościowych i treściwych do magazynów, przewóz z fermy na fermę itp.

Przy lokalizacji obiektów i przy ustalaniu wielkości poszczególnych ferm należy uwzględniać koszty na poziomy i pionowy przewóz.

Kompleksowość rozbudowy rolnictwa jest niezbędna również z innego powodu. Przy zabudowywaniu przypadkowym dochodzi do niegospodarnego rozłożenia sieci urządzeń technicznych itp.

Niektóre inwestycje rolnicze, przede wszystkim w jednolitych spółdzielniach rolniczych, a w szczególności te, które zabezpieczają spęd i wspólne pomieszczenie, nie zawsze dotychczas mają wszystkie kryteria opłacalności. Do czasu osiągnięcia pełnej socjalizacji wsi, będą obok wskaźników ekonomicznych, ważną rolę grać również kryteria pozaekonomiczne. Po zakończeniu procesu socjalizacji wsi, będą przy ocenie ekonomicznej efektywności znów przeważać inne punkty widzenia. Już także choćby dlatego, że większość dóbr inwestycyjnych będzie w zasadzie zrealizowana, a wtedy będzie chodziło przede wszystkim o wzrost i racjonalizację produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz o zwiększenie wydajności pracy przy pomocy najnowocześniejszych środków mechanicznych.

2. Wpływ inwestycji na efektywność produkcji rolnej

Na ostateczne wyniki produkcji rolnej mają w różnym stopniu wpływ różne rodzaje inwestycji. Niektóre inwestycje wpływają bezpośrednio,

tak, że ich realizacja przyczynia się w p r c s t do powiększenia produkcji globalnej. Są to np. budowle i urządzenia melioracyjne. Z budynków zaś szklarnie, hangary warzywne itp. Z maszyn powiększają produkcję bezpośrednio np. maszyny do pielęgnowania i uprawy roli itp.

Inne inwestycje działają w kierunku obniżania kosztów własnych, głównie pracy żywej, lub zapobiegają stratom. Są to przeważnie budynki z urządzeniami mechanicznymi oraz maszyny, które obniżają koszty własne, przy czym często żywą pracę nie tylko oszczędzają, ale i ułatwiają. Dalej są to urządzenia techniczne jak, wieże ciśnień, urządzenia do nawożenia gnojowicą, zbiorniki na gnojówkę, kombajny, wybiegowe przestrzenie dla inwentarza, silosy itp.

Niektóre inwestycje, na które właśnie w socjalizmie zwraca się specjalną uwagę ułatwiają przede wszystkim uciążliwą pracę fizyczną, oszczędzając tym samym siłę roboczą i umożliwiając jej łatwiejszą reprodukcję.

Niektóre zaś fundusze podstawowe oddziałują jednak w różnych kierunkach, tak że ich wpływ na produkcję rolną jest często wielostronny. Im wszechstronniejszy jest wpływ inwestycji w rolnictwie, tym właściwiej jest inwestycja wykorzystana. Nowa technika w rolnictwie wpływa np. na obniżenie żywej pracy ludzkiej przez skracanie procesów roboczych i wyeliminowanie zbędnej siły roboczej. Technika osiągnięta dzięki wysokiej wydajności pracy w przemyśle, obniża poprzez mniejsze przenoszenie uprzedmiotowionej pracy, wartość produktu, i obniża w ten sposób obydwa składniki kosztów własnych produktu. Powoduje bezpośredni wzrost produkcji dzięki lepszej uprawie roli, obniża straty, umożliwia usprawnienie organizacji pracy, zmusza obsługujący personel do zdobywania wyższych kwalifikacji itp.

3. Wpływ socjalistycznych systemów gospodarki na strukturę inwestycji i intensywność ich wykorzystania

Odrębny rozwój rolnictwa w kapitalizmie w porównaniu z przemysłem był podyktowany specjalnymi warunkami, wpływającymi przede wszystkim z monopolu prywatnej własności ziemi, który nie dopuszczał do przelewu kapitału do przemysłu i tym samym do podniesienia zysku w rolnictwie na przeciętny poziom. Oznacza to, że po przejęciu władzy przez proletariát, rolnictwo miało zupełnie odrębną strukturę od przemysłu. Przeważała produkcja drobnotowarowa, odbywająca się w jak najbardziej prymitywnych warunkach. Owa drobnotowarowa produkcja dogania w kapitalizmie podnoszący się poziom techniczny przemysłu przez podwyższenie wydajności pracy. W ten sposób zwiększa się jej

wyzysk. Sytuacja ta szczególnie w niepomysłny sposób odzwierciedla się w wyposażeniu produkcji w fundusze podstawowe.

Przy przejściu do nowych form produkcji socjalistycznej, której główną cechą jest produkcja masowa z zastosowaniem najnowocześniejszej techniki, okazuje się, że istniejące fundusze podstawowe producentów drobnotowarowych nie mogą bez istotnych rekonstrukcji, adaptacji, modernizacji itd. materiałowo-technicznych, stać się bazą dla socjalistycznej produkcji masowej.

Na początku przebudowy wsi, tworzyły się u nas zagrody do 10 ha w, roku 1948 obejmowały one 82,6% gospodarstw i 50% gruntów rolnych. Do 20 ha było 10,6% zajmujących 26,6% gruntów rolnych, do 50 ha 2,6% gruntów a ponad 50 ha było 0,6% gospodarstw z 12% gruntów rolnych.

Z tego wynika, że tylko gospodarstwa w liczbie 0,6% miały wyposażenie, które można było natychmiast wykorzystać dla socjalistycznej produkcji masowej, 2,6% gospodarstw można było do masowej produkcji dostosować stosunkowo małym kosztem, gospodarstwa zaś w liczbie 10,6% wymagały dużych wkładów finansowych, przy czym liczyć się z nimi można było tylko na okres przejściowy, a 82,6% nie miało w ogóle wyposażenia potrzebnego do masowej produkcji socjalistycznej.

Podstawowa przebudowa wsi z zacofanych drobnotowarowych form na postępową masową produkcję socjalistyczną, posługującą się najnowocześniejszymi zdobyczami techniki, wraz z wysokim poziomem organizacyjnym pracy, opartym o zupełnie nowe procesy technologiczne, wymaga olbrzymich inwestycji.

W miarę rozwoju socjalistycznego sektora w rolnictwie, państwo wydaje coraz większe sumy na budownictwo inwestycyjne w JZD — np. w roku 1951 państwo przeznaczyło na inwestycje ogółem 920 000 000 Kcs, a już w roku 1957 inwestycje wyniosły 2 697 707 000 koron, z czego inwestycje maszynowe wyniosły 12,2%. Poza tym rozwój nie zawsze postępował w pożądanym kierunku, ponieważ coraz bardziej drożała budowa w przeliczeniu na 1 sztukę bydła i dlatego zostały ustalone obowiązujące limity zarówno dla nowych budynków jak i dla adaptacji starych. Również budowanie kosztownych pomieszczeń inwentarskich o żywotności do 80 lat, pochłaniało niewspółmiernie dużo środków na poszczególne obiekty.

Porównując poszczególne typy budynków, stwierdzono że zużycie czasu pracy nie jest wprost proporcjonalne do kosztów, niezbędnych do pomieszczenia jednej krowy dojennej.

Pomimo znacznych środków finansowych, które państwo inwestuje obecnie na wyposażenie rolnictwa socjalistycznego w podstawowe środki produkcji, udział funduszu podstawowego na jednego członka JZD spadł w roku 1957 o 30% w porównaniu z rokiem 1956. Fakt ten świadczy

o olbrzymim zwiększeniu się liczby spółdzielni rolniczych o rozszerzeniu bazy członkowskiej.

Przed naszymi ekonomistami stoi zatem jako jedno z najważniejszych, zadanie określenia ekonomicznej efektywności wszelkiego rodzaju inwestycji rolnych.

Na ocenę efektywności nowych budowli wpływa nie tylko zachowanie wszelkich zasad efektywności przy budowaniu jako takim, tj. efektywności przy realizacji inwestycji, ale również zachowanie zasad efektywności całego ośrodka, na który składa się wiele czynników, przede wszystkim możliwości użytkowania hodowlanych zwierząt, mechanizacja procesów produkcyjnych, właściwa organizacja pracy i nieustanne powiększanie wydajności pracy. Należy przeanalizować poszczególne współzależności przede wszystkim przez porównanie efektywności ekonomicznej osiągniętych w praktyce z wysokością planowaną. Temu tak ważnemu zakresowi badań, poświęcono jak dotąd bardzo mało uwagi, a większość usiłowań kierowano dotychczas na stwierdzenie ekonomicznej efektywności w planowanej i projektowanej pracy przygotowawczej.

Badania w zakresie nowych systemów gospodarki socjalistycznej w rolnictwie wykazują, że realizacja tych nowoczesnych sposobów socjalistycznej produkcji wielkotowarowej będzie wymagała istotnie innej struktury funduszy podstawowych, a zatem i innego sposobu podziału środków inwestycyjnych. Czechosłowacka Akademia Nauk Rolniczych rozwiązała system produkcji rolnej w górskich i podgórszych rejonach, w którym podstawowym założeniem podwyższenia intensywności gospodarki jest utrzymanie i rozszerzenie gruntów ornych. Oznacza to zmianę orientacji na zboża i rośliny pastewne, z którymi następnie ściśle wiąże się intensywna produkcja zwierzęca. Wynika z tego konieczność odpowiedniego zamierzenia ogółu czynności inwestycyjnych w tych rejonach i proporcjonalnego ustalenia poszczególnych rodzajów inwestycji, które w zacofanych rejonach powinny stać się bazą materiałowo-techniczną dla rozszerzonej reprodukcji socjalistycznej.

IV. SYSTEM WSKAŹNIKÓW I KRYTERIA PRZY OCENIE EKONOMICZNEJ EFEKTYWNOŚCI INWESTYCJI W ROLNICTWIE

Ustalenie efektywności inwestycji w pełnym jej zakresie i współzależnościach jest możliwe przy zastosowaniu systemu wskaźników i kryteriów nawet pozaekonomicznej natury, które pokażą nam funkcję inwestycji w różnych aspektach. Dopiero wzajemne porównanie poszczególnych ekonomicznych kalkulacji i kryteriów umożliwi nam ocenę znaczenia inwestycji w ekonomice przedsiębiorstwa, gałęzi produkcji czy

państwa. Jest jednak konieczne, aby zespół tych wskaźników i kryteriów, nie był tylko statycznym poglądem na inwestycje, ale żeby system ten był dobrany tak, aby pokazywał efektywność inwestycji w całej jej dynamice, tj. w procesie całej rozbudowy i eksploatacji. Wypracowując system wskaźników badania efektywności inwestycji w ramach przedsiębiorstwa rolniczego można zacząć od spraw ogólnych i przejść do szczegółów, albo kierować się od spraw podstawowych do szczegółów drugorzędnych, w zależności od natury rzeczy.

Dla pierwszej kwalifikacji wskaźniki zostały podzielone na:

- a) ogólne wskaźniki efektywności inwestycji,
- b) podstawowe wskaźniki ekonomicznej efektywności inwestycji w rolnictwie,
- c) wskaźniki organizacyjne w JZD,
- d) wskaźniki końcowe przy wyborze alternatyw.

Do podstawowych wskaźników zaszeregowane są np. kryteria, ważne dla kierowania rozbudową inwestycyjną w spółdzielniach z punktu widzenia nadrzędnego. Są to np. wszystkie zasady celowości lokalizacji inwestycji, zagadnienia renty dyferencyjnej rejonów produkcyjnych z odrębnym produkcyjnym procesem rolniczym, ustalenie kolejności inwestycji zgodnie z ich ważnością, wpływ inwestycji na rozwój rolnictwa socjalistycznego i na wyższą stopę życiową.

Przed realizacją inwestycji w spółdzielniach, konieczne jest zbadać dane przedsiębiorstwo ze wszystkich punktów widzenia. Do wskaźników organizacyjnych zostały dlatego zaszeregowane wskaźniki o charakterze wewnątrzno-spółdzielczym, eksploatacja funduszu glebowego (struktura, ziemiopłody itd.), pogłowie bydła według gatunków, ogólna ilość sztuk dużych, wysokość produkcji z uwzględnieniem jej rodzajów (słoma, okopowe, pasza itd.), produkcja uboczna, remont zewnętrzny i wewnętrzny, transport itd.

Prawo ekonomiki czasu jest podstawowym problemem ekonomiki marksistowskiej. Przy ocenie efektywności inwestycji w socjalizmie ważną rolę odgrywa więc walka o oszczędność czasu na jednostkę produkcyjną. Jeśli chodzi o ważność wskaźników, to możemy je zaszeregować w następującej kolejności:

Wskaźniki wydajności pracy, wkładów społecznych, wskaźniki produkcji oraz kosztów ogólnych. Również w tym rozdziale problem został tylko naszkicowany. Konieczność opracowania stosunkowo prostej metody ustalenia ekonomicznej efektywności inwestycji, mogącej mieć szerokie, praktyczne zastosowanie, jest pilnym zadaniem dnia.

Wierzę że obecna międzynarodowa konferencja przyczyni się między innymi do rozwiązania tego problemu. Życzę konferencji owocnych wyników.